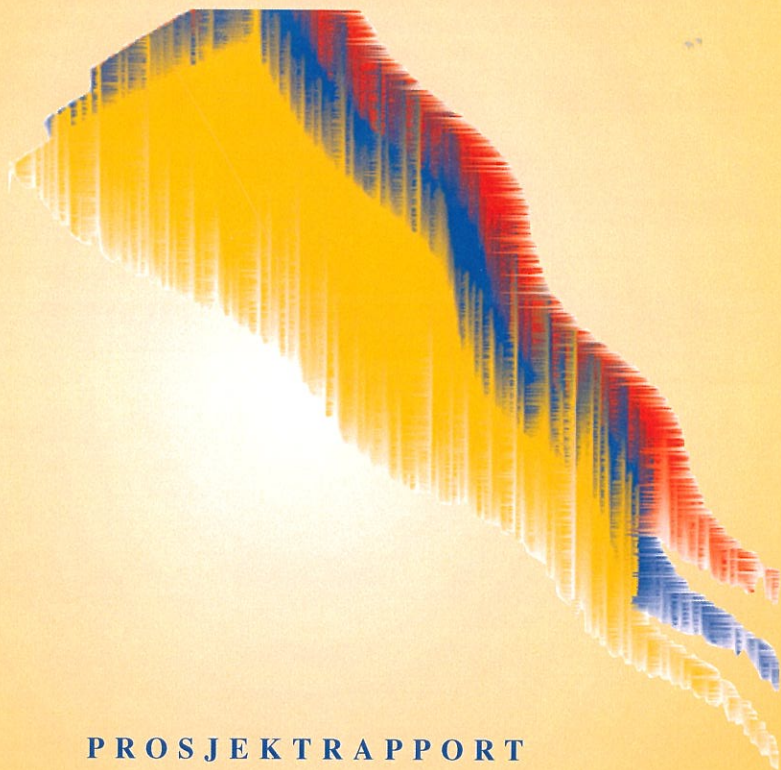

Samtale med barn i barnevernet

Utprøving og evaluering av
implementeringsstrategier

2006

Svein Arild Vis

PROSJEKTRAPPORT

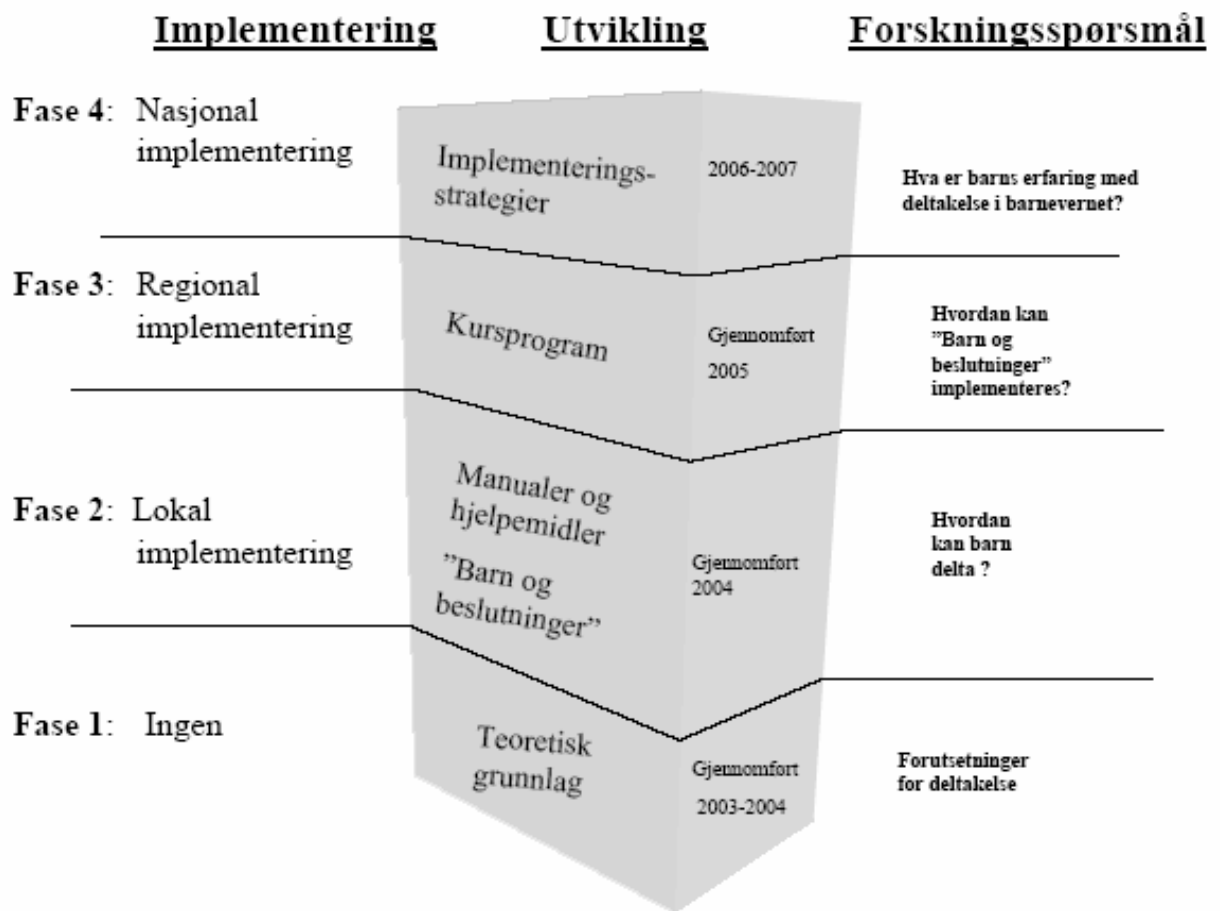

Barnevernets Utviklingscenter
i Nord-Norge

Forord

I prosjekt "Samtale med barn i barnevernet" kombineres forskning, utvikling og implementering av arbeidsmetoder i barnevernet. Prosjektet gjennomføres i fire faser i perioden 2003-2007. Det rapporteres her for Fase 3 "Samtale med barn i barnevernet - utprøving og evaluering av implementeringsstrategier". Dette delprosjektet er finansiert av stiftelsen Wøyen.

Figuren viser hvordan prosjektet inngår som et av fire delprosjekt hvor hovedformålet er å utvikle og implementere kunnskapsbaserte metoder for barns medvirkning i barnevernet. Vår visjon er at barn føler seg hørt og tatt på alvor i barnevernet og at barns synspunkt og perspektiv vektlegges når beslutninger fattes.

Publikasjon fra de øvrige delprosjektene kan fås ved henvendelse til Barnevernets Utviklingssenter i Nord Norge:

Fase 1: Vis, S.A (2004) **Samtale med barn i barnevernet**. Skriftserie 1/2004.

Barnevernets Utviklingssenter i Nord Norge: Tromsø

Fase 2: Vis, S.A (2005) **"Barn og beslutninger"**. Hjelpemidler for barns deltakelse i barnevernet. Barnevernets utviklingssenter i Nord Norge: Tromsø.

Vi takker alle deltakere og samarbeidsparter i prosjektet.

Tromsø 01.juni.2006

”Samtale med barn i barnevernet - utprøving og evaluering av implementeringsstrategier”

Prosjektrapport

Gjennom ratifisering av FNs barnekonvensjon har Norge sluttet seg til prinsippet om barns rett til deltakelse og innflytelse i saker som angår dem. Dette får også konsekvenser for saksbehandlingen i barnevernet ved at barnevernloven gir barn rett til å bli hørt og få si sin mening fra syv års alder. For at denne retten skal kunne realiseres må barnevernet ta i bruk nye arbeidsmetoder for inkludering og høring av barn i en beslutningsprosess. BUS Nord Norge har med finansiering fra Stiftelsen Wøyen utarbeidet et manualstyrt materiale med hjelpemidler beregnet på bruk når barn skal delta i beslutninger. Dette materialet er gitt navnet ”Barn og beslutninger”. Prosjekt ”Samtale med barn i barnevernet – utprøving og evaluering av implementeringsstrategier” handler om hvordan materialet ”Barn og beslutninger” skal implementeres i det kommunale barnevernet.

1 Bakgrunn

De siste tretti år har det vært en tiltagende rettsliggjøring av barns stilling i samfunnet. Barneloven av 1980 og den reviderte barnevernloven fra 1992 gir barn rett til både deltakelse og beskyttelse. Der fokus tidligere hovedsaklig var rettet mot hvilke plikter voksne har overfor barn, for eksempel gjennom forbudet mot refselse av barn fra 1972, sees i disse lovarbeidene også en tendens til å betrakte barn som rettssubjekter. Særlig kommer dette klart til uttrykk i FNs barnekonvensjon av 1989 som i artikkel 12 slår fast at alle barn har rett til å få si sin mening og bli hørt i alle saker som angår dem. Ved lovendring av 2003 ble denne retten også innarbeidet i barnevernloven og lyder slik:

”Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.” (Lov om barneverntjenester § 6-3)

Barns rett til deltakelse i beslutninger ses på som den største utfordringen i implementering av barnekonvensjonen (Pais 1996), fordi dokumentet er et uttrykk for en demokratisk idé som ikke nødvendigvis reflekteres i tradisjon, kultur og lovgivning. Det påpekes derfor behov for å støtte forskning om barns deltakelse, for å lage systemer som er åpne for barns perspektiv på hvordan deres rettigheter ivaretas og hvordan deres deltakelse kan sikres.

1.1 Materialet barn og beslutninger

Materialet ”Barn og beslutninger” ble utarbeidet for å dekke barnevernets behov for prosedyrer og framgangsmåter når barn skal delta i beslutninger. Materialet er basert på ”The Children and Decisionmaking toolbox” utarbeidet ved Universitetet i Wales og ble tilpasset til bruk i Norge gjennom utprøving i 7 kommuner høsten 2004. Materialet inneholder praktiske hjelpemidler for samtale med barn samt en manual med teoretisk bakgrunnsinformasjon og prosedyrebeskrivelser. Materialet er basert på tre hovedprinsipper for kommunikasjon med barn. For det første er det viktig at barnet gis informasjon om formålet med samtalen slik at barnet har mulighet til danne seg mening om hva han eller hun vil. Dernest er det viktig at barnet gis tid og hjelp til å forberede seg slik at barnet kan finne ut hva det mener og hvordan man kan uttrykke dette. Det er derfor lagt særlig vekt på å gi barn mulighet til å uttrykke seg gjennom aktivitetsbaserte øvelser. Det tredje prinsippet som ligger til grunn er betydningen av å lytte til barnets agenda. Når barnevernet også undersøker hva barnet er opptatt av og hvilke forhold barnet ønsker å ta opp gir dette grunnlag for bedre å se saken fra barnets perspektiv.

Det er først når dette barneperspektivet undersøkes og legges til grunn i saken at det kan være tale om at barn har vært deltagere i en beslutningsprosess.

2 Målsettinger og gjennomføring

Formålet med prosjektet var utvikling, utprøving og evaluering av et kursopplegg for implementering av materialet ”Barn og beslutninger” i den kommunale barnevernetjenesten. Dette arbeidet skulle ligge til grunn for den videre spredning og implementering av materialet i større skala. Gjennom prosjektet ble det søkt svar på følgende spørsmål:

- Hvilke forhold har betydning for om saksbehandlere tar i bruk materialet ”Barn og beslutninger”?
- Hvordan bør opplæring i bruk av materialet barn og beslutninger legges opp i forbindelse med videre spredning av materialet?

For å besvare disse spørsmålene ble det først utarbeidet kursprogram for opplæring av saksbehandlere.

2.1.1 Utvikling og utprøving av kursprogram

Det ble utarbeidet et kursprogram for opplæring av saksbehandlere i bruk av materialet ”Barn og beslutninger”. Dette kursprogrammet består av to deler:

Del 1 er et introduksjonskurs på 6 timer som tar opp følgende temaer:

- Hvorfor snakke med barn
- Prinsipper for kommunikasjon med barn
- Hjelpemidler i kommunikasjon med barn
- Når barn skal delta i beslutninger
- Når barn skal være med på møter

Del 2 er en oppfølgingsdag med 6 timer veiledning og erfaringsutveksling. Opplegget for oppfølgingsdagen var basert på at deltakerne hadde gjennomført introduksjonskurset og prøvd ut materialet i egne saker. Dagen var organisert slik:

- Repetisjon av hovedprinsipper
- Erfaringer siden sist – gruppediskusjoner
- Definerer av problemstillinger. Hvilke problemer har deltakerne støtt på?
- Problemløsning. Hvordan kan man håndtere problemer?
- Utprøving via øvelser og rollespill.

Det ble laget tre forskjellige kurspakker basert på disse to kursprogramdelene. Kurs nummer en bestod bare av en dags introduksjonskurs (Del 1). Kurs nummer to bestod av et introduksjonskurs og en oppfølgingsdag (Del 1+ Del 2) og kurs nr tre bestod av introduksjonskurs og fire oppfølgingsdager.

Totalt 49 kommuner i Nordland, Troms og Finnmark ble invitert til å melde på saksbehandlere til opplæringsprogrammene. Kommunene var utvalgt med utgangspunkt i geografisk nærhet til de fire byene hvor kurssamlingene ble holdt. Disse var Vadsø, Harstad, Bodø og Svolvær. Deltakelse var gratis men kommunen måtte selv dekke reiseutgifter. Av de

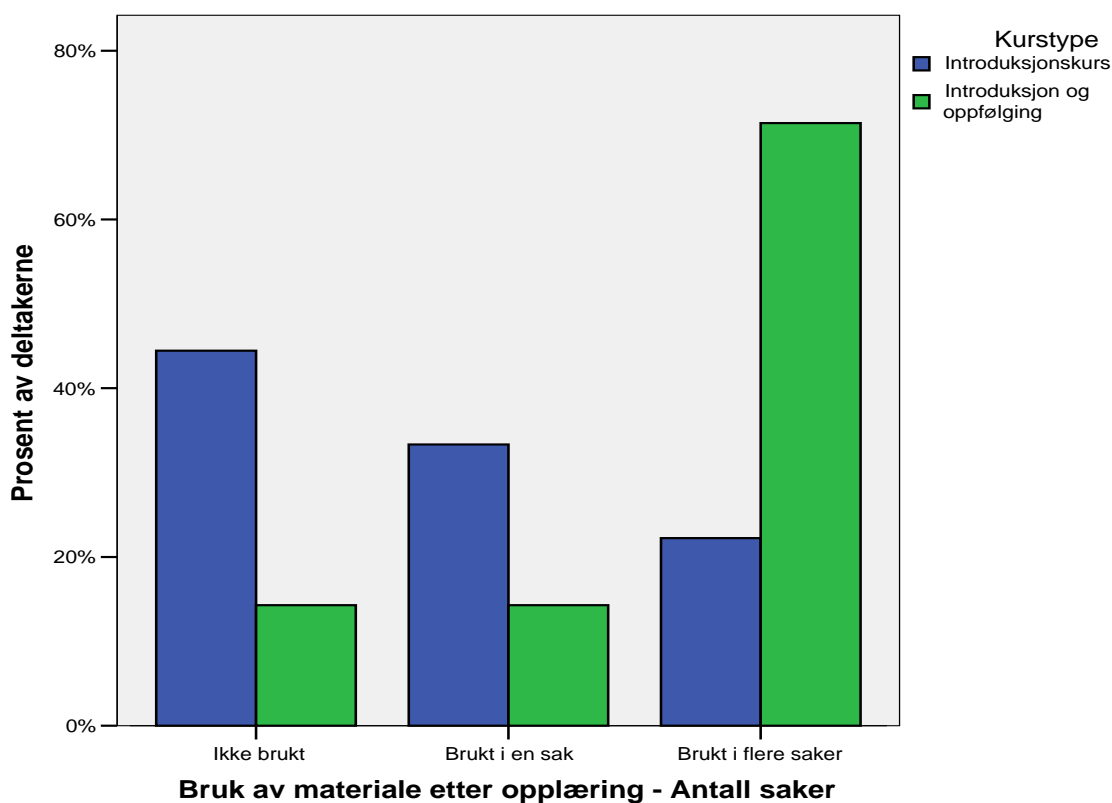
inviterte meldte 21 kommuner på totalt 57 deltakere. Tabellen under viser antall deltakere og kommuner som deltok i de tre opplæringsprogrammene:

Kurspakke	Antall deltakere	Kommuner
Introduksjonskurs	21	Bodø, Fauske, Steigen, Gildeskål, Sørfold, Vestvågøy, Sortland, Bø, Vågan, Lødingen
Introduksjonskurs + 1 oppfølgingsdag	10	Vadsø, Karasjok, Tana, Gamvik, Nesseby, Porsanger
Introduksjonskurs + 4 oppfølgingsdager	26	Ibestad, Kvæfjord, Harstad, Narvik, Bardu

3 Resultater

For å besvare problemstillingene i prosjektet anvendes det data fra tre kilder. Disse er for det første et spørreskjema deltakerne fylte ut før oppstart, dernest et spørreskjema deltakerne gjennomførte etter at opplæringen var avsluttet. Det ble også gjennomført gruppebaserte kvalitative evalueringer av kursene.

3.1 Betydningen av opplæring for om saksbehandlere tar materialet i bruk

Figuren viser hvor mye deltakerne på kursene oppgir å ha brukt materialet i en tidsperiode på 3-6 måneder etter at opplæringen startet. Blant gruppen som bare fikk en dags introduksjonskurs hadde nesten halvparten av deltakerne ikke brukt materialet i løpet av 6 måneder mens det tilsvarende tallet for gruppen som også hadde gjennomført oppfølgingsseminaret var drøye 15 prosent. Kursevalueringene fra de som også fikk en eller flere dagers oppfølgingskurs viser at deltakerne vurderte erfaringsutveksling og problemløsning i grupper som det mest nyttige med opplæringsprogrammet. Dette begrunner de med at det er gjennom slike diskusjoner de får ideer til hvordan materialet kan brukes i de konkrete sakene de arbeider med. Selv om det er utarbeidet en manual til materialet som inneholder eksempler og forslag til bruk av materialet synes det å være en utfordring for saksbehandlerne å tilpasse bruken i den enkelte sak. Dette skyldes trolig den kompleksiteten som kjennetegner det å skulle ta barn med i beslutninger. De viktigste faktorene saksbehandler må vurdere er for det første hvilken informasjon barnet skal få, hvilken informasjon andre involverte i saken skal gis, hvordan barnets deltakelse skal legges opp og hvordan barnets ønsker og synspunkter skal ivaretas. Hvordan hjelpemidlene i materialet "Barn og beslutninger" kan brukes i denne sammenhengen vil avhenge av barnets alder og forventninger. Det har også betydning hvilken type sak det er og hva den beslutningen som skal fattes gjelder. Denne kompleksiteten i det å la barn medvirke gjør at saksbehandleren i stor grad må basere seg på skjønn og erfaring, også når materialet "Barn og beslutninger" tas i bruk.

3.2 Andre forhold som har betydning for om saksbehandlere og kommuner tar materialet i bruk

I prosjektet er det også gjennomført innsamling av datamateriale for å undersøke hvilke andre faktorer enn kurs og opplæring som har betydning for om barnevernet tar barn med i beslutninger. Disse kan deles i tre ulike typer.

Analyse av dette materiale er pågående og vil publiseres i vitenskaplige tidsskrift i forbindelse med prosjektleders doktorgradsarbeide. Her presenteres noen utvalgte funn.

3.2.1 Faktorer knyttet til administrative og økonomiske forhold

Det er innhentet data om den enkelte saksbehandlers arbeidsbyrde målt i antall saker. Saksansvaret blant deltakerne i undersøkelsen varierer mellom 3 og 33 med et gjennomsnitt på 18. På tross av at barnevernet selv oppgir tidsnød som en av de viktigste hindringene for å snakke med barn er det ikke slik at de med lavest antall saker snakker mer med barn. Dette kan bety at arbeidsbyrden er ujevnt fordelt på sakene og at lavere antall saker ikke nødvendigvis betyr at saksbehandleren har lavere arbeidspress. Utfra dette kan vi så spørre om det har betydning hvordan barnevernet prioriterer å snakke med barn. Mens om lag halvparten oppgir at barnevernet i kommunen prioriterer å høre barn oppgir et stort flertall at det ikke finnes noen rutiner for dette. Det synes likevel ikke som om barnevernet snakker mer med barn i de kommuner som prioriterer og har rutiner for dette, sammenlignet med andre kommuner. En faktor som kan synes å ha betydning for hvor mye materialet er brukt er hvor mange fra kommunen som deltar på opplæring i bruk av materialet. Når det er flere deltakere fra samme kommune øker bruken av materialet. Dette er særlig tydelig i de større kommunene. Dette kan gjenspeile i hvilken grad kommunen prioriterer å la barn medvirke. Antall deltakere fra kommunen har også betydning for i hvilken grad saksbehandleren har andre å diskutere problemstillinger med knyttet til bruk av materialet i den daglige virksomheten. Mange oppgir at det har vært nyttig å treffe fagfolk fra andre kommuner på disse seminarene og at dette har bidratt til å øke det faglige nettverket. Likevel opplever

omlag 35 % av deltakerne at de ikke har noen de kan diskutere med når det er problemstillinger de står overfor.

3.2.2 Faktorer knyttet til saksbehandlerens forståelse av barn

Når organisatoriske forhold ikke synes å kunne forklare hvorfor noen snakker mer med barn enn andre må vi spørre hvilken betydning saksbehandlerens holdninger, interesse og kunnskaper har. Det gis ikke noe uttømmende svar på dette men vi presenterer noen funn. Om lag 10 % av de spurte oppgir at de ikke liker å snakke med barn og ikke føler seg trygg på å snakke med barn. Det er likevel ikke slik at denne gruppen snakker mindre med barn enn de øvrige. Av de spurte svarer 75 % at de har behov for mer kunnskap om samtale med barn og dette kan kanskje være et uttrykk for en allmenn oppfatning i barnevernet om samtale med barn som spesielt komplisert. Dette synes også ved at den gruppen som ikke snakker med barn samsvarer med gruppen som er enige i utsagnene; ”Det kreves spesiell kunnskap for å snakke med barn om hvordan de har det” og ”Det er viktig å være nøye med hvordan man stiller spørsmål”. Dette er forbehold som særlig står sentralt i undersøkende samtaler hvor formålet er å få fram riktige beskrivelser av hendelsesforløp eller saksforhold. Om det er slik at materialet ”Barn og beslutninger” ikke brukes utfra slike hensyn peker dette mot behovet for en bedre avgrensning av materialets anvendelsesområde og en nærmere presisering av hvordan medvirkning i beslutningsprosesser skiller seg fra medvirkning i en barnevernundersøkelse.

3.2.3 Forhold knyttet til saken

Det er en klar tendens til at ”Barn og beslutninger” anvendes mer med 10-12 åringer enn med 7-9 åringer og at materialet anvendes oftest i forbindelse med undersøkelse av en barnevernssak. Disse sakene synes å spenne over hele spektret av alvorlighetsgrad og omhandler en noenlunde lik fordeling av saker som gjelder omsorgssvikt og saker som gjelder spesielle behov knyttet til forholdene i hjemmet. Det synes å være vanligere at materialet brukes i enesamtaler mellom barnet og saksbehandleren mens det er forholdsvis sjelden at barnet er med på formelle møter sammen med andre parter i saken. Dette er trolig noe av bakgrunnen for at mange oppgir at barnet som regel har fått gi uttrykk for egne meninger men ikke vært med i hele beslutningsprosessen. Det synes dermed å være behov for å rette større oppmerksomhet mot å arbeide for at barnet blir deltaker i en langsgående deltaker prosess og ikke kun benyttes som informant som en avgrenset del av arbeidet med saken.

4 Konklusjoner

De funn som her er presentert peker ut retning for arbeidet med videre implementering av materialet hva gjelder omfang og innhold i opplæringsprogrammet.

4.1.1 Opplæringsens omfang og organisering

Det synes klart at det ikke er tilstrekkelig med et dagskurs for at deltakerne skal begynne å bruke materialet i tilstrekkelig grad. Vi ser at det er mulig å oppnå en betydelig økt bruk ved å arrangere oppfølgende veiledning i etterkant av introduksjonskursene. Det kom også fram av kursevalueringene at det var et ønske om mer individuell oppfølging og veiledning enn det som var mulig å få til på oppfølgingssamlingene. Det anbefales derfor at man i videre implementering av ”Barn og beslutninger” baserer opplæringen på en dags introduksjonskurs og en dags oppfølgingsseminar. I tillegg bør det legges opp til en veiledningsordning ved utdanning av lokale/regionale mentorer som kan bistå saksbehandlere i kommunene.

En slik mentor ordning kan også være hensiktsmessig for å sikre at den kompetanse som utvikles vedlikeholdes ved å bidra til faglig nettverksbygging. Dette bør sees i samband med den øvrige kompetanse utvikling og FOU arbeid som foregår på barnevernsektoren i kommunene. Behovet for en mentorordning er begrunnet i flere hensyn. Det er for det første behov for å etablere rutiner for ledelse og evaluering av bruken av materialet. Videre er det behov for å ha ordninger som sikrer kontinuitet gjennom spesifisering av lederroller og tilrettelegging for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid. Det må derfor vurderes hvilke kompetansekrav som skal stilles til disse mentorene og hvordan kurs og veiledning i "Barn og beslutninger" skal organisatorisk innpasses i tjenesteapparatet. Det vurderes blant annet å innføre en sertifiserings ordning for brukere av materialet og knytte dette opp til deltakelse på kurs og veiledningsseminarer, for å sikre at materialet brukes hensiktsmessig.

4.1.2 Opplæringsens innhold

Det er gjennom prosjektet laget et faglig opplegg for introduksjonskursene og oppfølgingsseminarene. Disse har vært gjenstand for utvikling og tilpasning gjennom de totalt 10 heldags seminarne som er avholdt. Utfra kurs evalueringene synes det likevel som om det kan være behov for ytterligere klargjøring av hva som kjennetegner deltakelse og hvordan deltakelse i en prosess kan planlegges og gjennomføres i en barnevernssak. Dette bør gjøres ved en sterkere vektlegging av temaene "Hvorfor snakke med barn" og "Når barn skal være med på møter". Disse justeringene taes med i forbindelse med utarbeidelse av kursleder manual for opplæringsprogrammet.

5 Videre forskning og utvikling

Foreløpig er følgende forskning og videreutvikling knyttet til "Barn og beslutninger" igangsatt eller under planlegging i 2006.

Utklingsprosjekter:

- Utvikling av kursleder manualer for opplæringsprogrammet. Finansiering: Stiftelsen Wøyen. Pågående i 2006
- Forberedelse av nasjonal implementering -utarbeidelse av strategiplan. Finansiering: Stiftelsen Wøyen. Pågående i 2006
- Oppfølging og videre implementering i kommuner i Region Nord. Finansiering: Stiftelsen Wøyen. Pågående 2006
- Utarbeidelse og utprøving av kursopplegg for høgskolesektoren. Finansiering: deltageravgift. Oppstart 2006
- Utprøving av "Barn og beslutninger" i institusjonsomsorgen. Finansiering: deltageravgift. Pågående 2006

Forskningsprosjekter:

- Utprøving og evaluering av den samiske versjonen av "Barn og beslutninger"; "Mánát ja mearrideamit". Finansiering: Sametinget 2005-2006
- Barns perspektiv på deltakelse. Nytt forskningsprosjekt finansiert av Stiftelsen Helse og Rehabilitering, Samarbeid med Redd Barna. 2006-2007
- Langtidsvirkninger av "Barn og beslutninger". En oppfølgingsstudie blant de 7 pilotkommunene fra 2004. Mastergradsavhandling 2006-2007

